

Margery Eckleffs te- og kaffeservise

av Marie Fongaard Seim

Et enkelt servise kan være inngangsporten til mange fortellinger. Denne artikkelen tar utgangspunkt i et te- og kaffeservise som ble importert fra Kina til Norge i andre halvdel av 1700-tallet. Serviset med blomsterdekor i grønt og gull har opprinnelig tilhørt Margery Eckleff, f. Thaulow (1764–1840) og kom til Norsk Folkemuseum som en del av Thaulowsamlingen i 1913.

Serviset skal stilles ut i et av interiørene i utstillingen «Tids-Rom 1600–1914» som åpner på Norsk Folkemuseum høsten 2019. Det som også aktualiserer dette serviset nå, er utgivelsen av Randi Johannessens (1924–2008) avhandlingsmanus i kunsthistorie om importen av kinesiskprodusert porselen med Asiatisk Kompagni fra 1732 til 1800. Manuset har nylig blitt publisert, med Kari Telste og undertegnede som redaktører. Både utstillingen og arbeidet med boken har økt vår oppmerksomhet mot det som finnes av kinesisk porselen i Norsk Folkemuseums samling og hva det kan formidle av handelshistorie, forbruk, gjenstandskultur og globale forbindelser.

Serviset til Margery Eckleff er et kombinert kaffe- og teservise og de to drikkene ble gjerne servert samtidig. Randi Johannessen viser til at importen av te økte betraktelig da Asiatisk Kompagni i København ble opprettet i 1732. Tidligere hadde tollsatsene vært skyhøye og mengden te som kom inn til landet hadde vært liten. Når teen nå ble innført til Norge fra København og ble billigere, lå det til rette for et større forbruk. Kaffen ble også mer tilgjengelig for folk. Det gjorde noe med folks sosiale omgangsformer, men det hadde også noe å si for hva slags gjenstander folk omga seg med og statusen som ble lagt i dem. Det var ikke bare drikkene som ble importert fra andre verdensdeler. Også det man skulle servere dem med, kom gjerne fra fjerne himmelstrøk. Den største importvaren til Danmark-Norge fra Kina gjennom Asiatisk Kompagni, ved siden av te, var porselen. (Kari Telste tar for seg porselenshandelen i Kina i sin artikkel lenger framme i dette nummeret av Museumsbulletinen. Geir Thomas Risåsen skriver om te i en annen artikkel i samme nummer.)

GULL OG GRØNNE BLOMSTER

Margery Eckleffs servise i kinesisk porselen består av en tekanne, to sukkerskåler, to tedåser, tre fat, en fløtemugge, kopper med underkopp samt en stor og en mindre kaffekanne. Det er dekorert med blomsterbuketter, strøblomster og randdekor i gull, grønt og sort. Lokkene til kannene er festet med skjellformede metallbeslag for å holde dem på plass. Disse ble montert etter ankomst i Europa. Etter å ha sett på serviset i fellesskap med Johanne Huitfeldt og Geir Thomas Risåsen, leder formen på gjenstandene og dekoren oss til en datering av dette rokokkoserviset til ca. 1760–1780.

Jeg kjenner kun til noen få andre eksempler på te- og kaffeserviser med samme dekor og disse finnes her i Norge.

Hos Drammens Museum finnes en tekanne med en noe annen form, men med samme motiv. Den ble innført i deres samling i 1927. I 1917 ble et te- og kaffeservise med tilnærmet identisk dekor tatt inn ved samme museum. Jeg vet ikke om det er noen relasjon mellom tekannen og de andre servisedelene. Ved siden av serviset som finnes på Norsk Folkemuseum og Drammens Museum, kjennes det også til en kanne med tilsvarende dekor i privat eie. Vi står derfor ovenfor et relativt sjeldent servise.

Blomsterdekoren på servisedelene er antakelig malt etter europeiske forlegg, men et eksakt forbilde er ikke kjent. Blomstermotiver var fremtredende både i kinesisk og europeisk kunstindustri i tiden. Gjengivelser av naturalistiske blomster var et yndet motiv i den europeiske rokokkostilen. I kinesisk sammenheng lå det et symboltungt innhold i avbildninger av blomster, knyttet til filosofi og mytologi.

Porselen med glasur i distinkte grøntonner, såkalt «Familie Verte» –porselen, ble fremstilt i Kina i en avgrenset tidsperiode fra 1700 til 1730, men også senere ble det dekorert porselen med emaljefarge og gull, slik som Margery Eckleffs servise som hører hjemme i andre halvdel av 1700-tallet.

«DET HVITE GULLET»

Det ligger et spennende drag av mystikk, dramatikk og eventyr over porselenets historie sett fra et europeisk ståsted. Fra Marco Polos første vestlige beskrivelser av kinesiske porselensskåler «av uforlignelig skjønnhet» i 1291, til opprettelsen av handelsforbindelser med Kina og europeernes iherdige forsøk på å produsere «det hvite gullet» på egen jord. Keramikeren Edmund de Waal skriver fengslende i sin bok, *Den hvite veien*, om besettelsen rundt porselenet: «Det må være et slags slektskap, føler jeg, mellom den første hemmeligheten om hvitt porselen og løftet om oppfylt begjær, et slags arkadia.», skriver de Waal.

Kineserne begynte å produsere porselen på 600-tallet og startet tidlig med å eksportere varene til andre land. Den store importen av porselen til Europa begynte på 1600-tallet da det ble opprettet flere europeiske handelskompanier. Gjennom disse forbindelsene oppstod det en gjensidig utveksling som ga seg ulike utslag i form og dekor på porselenet som ble eksportert til Europa og som også havnet på norske bord.

Kineserne tilpasset porselenets form og dekor for å møte europeernes bruksbehov og smak. Gjenstandene var spesialprodusert for eksport og direkte rettet mot det europeiske markedet. Dekorasjonene på porselenet ble malt i kinesisk stil eller kopiert etter europeiske mønstre. Disse eksportvarene var ikke kineserne selv interessert i å kjøpe eller bruke. Historikeren Timothy Brook peker imidlertid på at overklassen i Kina til en viss grad hadde en interesse for å samle på eksportporselen, men da som et uttrykk for en eksotisk vestlig stil. Europeerne anså på sin side det samme porselenet som typisk kinesisk.

fra Kina

Deler av Margery Eckleffs te- og kaffeservise fra Kina, datert ca. 1760-80.

Foto: Haakon Harriss/Norsk Folkemuseum.

Detalj fra tedåsen i serviset.

Foto: Haakon Harriss/Norsk Folkemuseum.

DEKOR

De vakre blomstene på Margery Eckleffs servise er malt med emaljefarger. Emaljefarger blir påført porselen som allerede har vært glasert og brent, såkalt overglasur. Porselenet må deretter brennes en gang til for at fargene skal feste seg. Det skiller seg fra porselen med underglasur hvor dekorasjonene påføres rett på godset før glasering og brenning. Stråmønstrede serviser i blått og hvitt er et velkjent eksempel på porselen med underglasur. Kinesisk porselen til det europeiske markedet ble produsert i innlandet i Ching-tê-chên (Jingdezhen) og fraktet til kysten ved Kanton hvor selve handelen foregikk. Det tok litt tid før den europeiske innvirkningen på porselensdekoren gjorde seg gjeldende. Randi Johannessen trekker fram at det som bidro til å øke forekomsten av europeiske mønstre var at kineserne begynte å frakte udekorert porselen ned til Kanton hvor de så fikk påført emaljedekor på stedet. Dette var en av forutsetningene for at de kunne utføre spesialbestillinger fra de europeiske kjøpmennene. Dette skjedde i de første tiårene av 1700-tallet. Ved siden av ordinært eksportporselen, kunne europeere nå få bestilt seg serviser med familiens våpenskjold, eller med monogrammer. Sistnevnte var særlig populært blant kjøpmannsfamilier i Norge. Mange dekoratører var i sving for å dekorere en enkelt gjenstand. Og hver dekoratør hadde ansvar for å kopiere bestemte elementer.

Hvordan kunne kundene velge hva de ville ha? Randi Johannessen skriver at forhandlerne av porselen i Norge antakelig har kunnet vise kundene porselensmønstre som skipene til Asiatisk Kompagni hadde brakt med seg hjem i kister fra Kina. Utfra prøvene kunne man gjøre sine bestillinger. Dessverre er det ikke bevart noe av dette, men en tallerken hos Gøteborg Museum viser et sjeldent bevart eksempel på en mønsterprøve. Tallerkenen har felter med ulike dekor og har antakelig fungert som en prøve som potensielle kunder kunne bestille fra.

PÅVIRKNINGER

En gjensidig inspirasjon og utveksling av både dekorasjoner og former mellom kineserne og europeerne førte til utvikling av nye produkter. De kinesiske skålene og bollene fikk nye bruksområder tilpasset måltidsskikkene i Europa. Koppen er et godt eksempel på tilpasningen av kinesiske varer til europeiske forhold. I Kina drakk de lunken te av kopper uten hank. Europeerne drakk den varme slik at sukkeret kunne løse seg opp og gjøre den bitre drikken søtere. Det var nødvendig med hank på koppene for ikke å brenne seg på hendene, og kineserne var raskt ute med å kunne tilby dette for sine utenlandske kunder. Det var også vanlig at handelsmennene tok med seg kanner og andre bruksgjenstander av tinn, sølv eller keramikk til bruk som modeller i produksjonen av porselensgjenstander i Kina.

Påvirkningene gikk flere veier. I de europeiske fajansefabrikkene ble kinesiskinspirerte motiver blandet med lokale stiluttrykk. Såkalte kineserier fikk generelt en stor oppblomstring innen europeisk dekorativ kunst, arkitektur, hagebruk og interiør.

DET ETTERTRAKTEDE PORSELENET

Det tok flere hundre år fra europeerne fikk kjennskap til porselen til de endelig løste gåten om hvordan kineserne laget det. I Trondhiems Adresse-Contoires Efterretninger 1ste aargang for 1767 beskrives utviklingen slik:

«I Henseende til Porcelainet besynderlige Egenskaber havde man ikke skuldet tænke, at det kunde blive eftergivet i Europa. Man gjorde først noget uægte Porcelain, som lignede det Chinesiske; men siden har Kunst og Flid viist, at det kan gjøres ligesaa got i Europa, som hisset i Asien.» Hemmeligheten lå særlig i kaolinet, en type leire som er en svært viktig bestanddel i produksjonen av hardt porselen. Det er kaolinet som gjør porselenet hvitt og gjennomskinnelig etter brenning. Det skulle gå lang tid før europeerne fant ut av dette. Jesuittmisjonæren François Xavier d'Entrecolle kom til Kina i 1698. Han fikk opprettet en kristen menighet blant porselensarbeiderne i Ching-tê-chên (Jingdezhen) og gjennom to lange brev som han sendte hjem til Paris i 1712 og 1722 får vi et innblikk i porselensproduksjonen på denne tiden. Han forteller blant annet om en situasjon der noen europeere på ulovlig vis hadde fått tak i et annet viktig element i fremstillingen, nemlig petuntse. Kineserne fikk seg en god latter da de så dem forsøke å lage porselen kun av dette stoffet alene.

Alkymisten Johan Friedrich Böttger er den som har fått navnet sitt knyttet til løsningen av mysteriet. I flere år ble han sperret inne av kurfyrste August den sterke av Sachsen. I utgangspunktet skulle Böttger forsøke å lage gull, men endte isteden opp med å finne ut av hvordan ekte porselen ble framstilt. Raskt etter, i 1710, opprettet fyrsten en porselensfabrikk i Meissen hvor kunnskapen om produksjonen ble vaktet som rene statshemmeligheter. Meissenerporselenet oppnådde eventyrlig suksess.

Snart vokste det fram flere porselensfabrikker i Europa, men oppstarten av den hjemlige produksjonen av porselen gjorde ikke etterspørselen etter de kinesiske varene mindre. Det europeiskproduserte porselenet var dyrt. Det kinesiske eksportporselenet i europeisk stil var et rimeligere alternativ, selv om det fortsatt ikke var forbeholdt alle. Markedet og behovet for porselen fra Kina var enorm utover på 1700-tallet. Det er estimert at ca. 25 til 30 millioner deler porselen ble importert til det engelske markedet i perioden 1720 til 1770. Til Danmark ble det importert 10 millioner og bare i perioden 1766–1786 ble det tatt inn hele 11 millioner porselensgjenstander fra Kina til Sverige.

MARGERY ECKLEFF

Det er spennende å forestille seg hvordan Margery Eckleffs skjøre servisedeler ble produsert og malt i Kina, pakket ned og fraktet på et skip i månedsvis tid før det nådde sitt bestemmelsessted. Hva slags miljø ble det brukt i? Vi vet ikke sikkert hvordan Margery Eckleff (f. Thaulow) anskaffet sitt kinesiske kaffe- og teservise. Hun ble født i Kristiansand i 1764 og etter dateringen av serviset å dømme (ca. 1760–1780), kan man tenke seg at det kan ha vært i familiens eie før hun selv overtok det. Margery vokste opp i et velstående og kulturelt hjem som ikke var fremmed for utenlandske impulser. Foreldrene var byskriver Henrik Arnold Thaulow (1722–1799) og Jacobine Chrystie (1746–1818), begge opprinnelig fra Moss. Skjønnheten Jacobine Chrystie var bare 16 år da hun giftet seg med sin 24 år eldre mann. De fikk 13 barn og Margery var eldstemann.

Som ung ble den kunstnerisk begavede Thaulow hyret inn for å ledsage Grev Moltkes sønner på utenlandsreiser og til å kjøpe inn kunst til grevens kunstsamling. Under reisene som gikk til Roma, utdannet han seg som maler. Før Thaulow kom tilbake til Norge, drev han kunsthandel i København hvor han

Bildet er del av en serie på femti akvareller fra ca.1725-35 som viser porselensproduksjon ved den Keiserlige porselensfabrikken i Ching-tê-Chên. Motivet viser dekorering av porselen. I midten av bildet sitter en mann og rører uavbrutt i fargen slik at den skal holde seg jevn. Dette monotone arbeidet ble ofte utført av blinde, funksjonshemmede og barn. Tilhører Universitetsbiblioteket, Lunds Universitet.

Disse portrettmaleriene viser Margery Eckleffs foreldre: Hans Arnold Thaulow og Jacobine Chrystie. Til tross for stor aldersforskjell og ulikt temperament, skal de visstnok ha hatt et godt ekteskap. Han «behandlede hende med stor kjærlighed og formeligt bar hende paa sine hænder». Tilhører Thaulowsamlingen på Norsk Folkemuseum. Foto: Anne-Lise Reinsfelt/Norsk Folkemuseum.

Serviset arrangert på et tebord med tevennsskjele, slik det ble satt opp for å illustrere en av artiklene til Norsk Folkemuseums jubileums-bok «På nordmanns vis» i 1993. Foto: Bjørg Disington/Norsk Folkemuseum.

blant annet solgte kobberstikk, og nederlandske og italienske malerier. Det var visstnok hans gode språkkunnskaper som skal ha ført ham til byskriverembetet i Kristiansand. Han ble bedt om å være tolk på en dansk-norsk eskadre til Konstantinopel og skal ha stilt som betingelse at han med tiden skulle overta denne stillingen etter sin onkel. I 1763, samme år som

han giftet seg, døde onkelen og han kunne tiltre jobben. Henrik og Jacobine Thaulows hjem i Østre Strandgate skal ha vært et gjestfritt samlingssted for den kulturelle eliten i byen og «Thaulowsalen» ble brukt som lokale da det Dramatiske Selskab i Christiansand ble etablert i 1787. Selskabet var et av flere borgerlige dramatiske klubber som var viktige i utvik-

Thaulows anlegg på Bragdøya var Kristiansands første lystgård. Forvaltes nå av Bragdøya kystlag. Foto: Heidi Thöni Sletten. CC BY-SA 3.0.

lingen mot et profesjonelt teaterliv i Norge. Thaulows sal ble også brukt til å arrangere borgermiddag da kronprins Frederik besøkte Kristiansand i 1788. Kanskje det var i byboligen det ble dekket på til te og kaffe med serviset i grønt og gull? Eller i lystgården som Thaulow fikk bygget på Bragdøya utenfor Kristiansand ca. 1770? Han eide hele øya, bygde et mønsterbruk og fikk satt opp en scene til musikk- og teaterforestillinger.

Serviset kan ha kommet til veie gjennom Margery Eckleffs onkel Andreas Chrystie som var kinafarer for Asiatisk Kompagni fra 1763 til 1781. Kanskje kjøpte han det i gave til søsteren Jacobine på en av sine ekspedisjoner til Kina? En annen niese fikk et dukkestell i kinesisk porselen da han kom hjem fra en av sine reiser. Andreas Chrystie forliste utenfor kysten av Sør-Afrika som kaptein på et skip som skulle til Trankebar i 1783 og Margery arvet penger etter sin onkel. Det var ellers ikke helt uvanlig å skaffe seg kinesiske porselensserviser i det sosiale sjiktet Margery tilhørte. Hele gjenstandsbiografien til serviset vil vi nok kanskje aldri komme helt til bunns i.

Margery giftet seg med oberstløytnant Johan Otto Eckleff (d.1814) i 1790. I 1800 kjøpte Eckleff Bragdøya med tilhørende eiendommer av svigermoren som var blitt enke. Margery eide stedet fram til 1832. Blant hennes tantebarn var søsknene Camilla Collett og Henrik Wergeland. Det fortelles at i sommermånedene var de som barn på besøk hos tanten og sprang rundt på Bragdøya. Det er fristende å tenke seg at de to kjente dikterne kan ha sett familien drikke av det blomsterdekorerte serviset, eller kanskje selv ha drukket kaffe og te av det kinesiske porselenet?

Marie Fongaard Seim er konservator NMF og fotoarkivar på Norsk Folkemuseum

KILDER OG LITTERATUR:

- Brook, Timothy (2008). *Vermeer's Hat. The 17th Century and the Dawn of the Global World*. New York: Bloomsbury
- de Waal, Edmund (2015). *Den hvite veien. En reise og en besettelse*. Oslo: Forlaget Press
- Hansen, P. (1905). *Kristiansands næringsliv i ældre og nyere tid*. Kristiania: A. M. Hanches forlag, s. 131-132
- Huitfeldt, Johanne (1993). *Ostindisk porselen i Norge*. Oslo: C. Huitfeldt Forlag
- Johannessen, Randi M. (2018). *Kinesisk porselen i Norge på 1700-tallet*. (red. av Seim, Marie Fongaard og Kari Telste). Trondheim: Museumsforlaget
- Johannessen, Randi M. (1993). Ti tevisitter på en ettermiddag. I *På nordmanns vis. Norsk Folkemuseum gjennom 100 år*. Oslo: Aschehoug, s. 178-179
- Le Corbeiller, Clare (1974). *China Trade Porcelain: Patterns of Exchange*. New York: The Metropolitan Museum of Art
- Lewy, Karl (1956). *Kristiansands befolkning i eldre tider*. 2. Kristiansand: Sparebanken, s. 34-36
- Rudjord, Kåre (1968). *Oddernes bygdebok. 1 : Gardshistorie*. Kristiansand: Kristiansand kommune, s. 192
- Seim, Marie Fongaard og Kari Telste (2018). Kinesisk porselen og globale møter på 1700-tallet. I Johannessen, Randi. *Kinesisk porselen i Norge på 1700-tallet*. Trondheim: Museumsforlaget.
- Vogt, Adler (1949). *Personalia fra det gamle Moss*. Oslo: Cammermeyer, s.18
- Wollnick, Chr. (1935). *Kristiansand i fortid og nutid*. Stavanger: Dreyers, s. 58
- Lokalhistoriewiki: https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Thaulows_hus for Thaulows hus
- Trondhiems Adresse-Contoirs Efterretninger 1ste aargang for 176

Kinesisk porselen i Norge på 1700-tallet

Ny bok av Randi M. Johannessen.
Redigert av Marie Fongaard Seim og Kari Telste.
Utgitt ved Museumsforlaget.

Boken er rikt illustrert både med nyfotograferinger av porselen i norske samlinger og Randi Johannessens egne fotografier fra 1950-tallet. Terrin i privat eie.
Foto: Randi Johannessen/Norsk Folkemuseum.

Denne bredt illustrerte boka handler om importen av kinesisk-produsert porselen til Norge fra 1732 til 1800. Randi Johannessen har fulgt porselenet på dets vei fra produksjonsbyen Jingdezhen til handelsdistriktet i Kanton, og videre med Asiatisk Kompagni til det europeiske markedet og helt inn i norske hjem og museumssamlinger.

Randi Marie Johannessen (1924–2008) arbeidet ved Norsk Folkemuseum gjennom hele sitt aktive yrkesliv. Allerede i studietida fikk hun sitt første av flere engasjementer, og hun ble ved museet fra 1948 til 1994 da hun som katalogleder gikk av for aldersgrensen. Norsk Folkemuseum arvet henne da hun døde i 2008. Etter sine foreldre hadde hun en rikholdig samling av glass og porselen, som nå er en del av samlingen ved Norsk Folkemuseum.

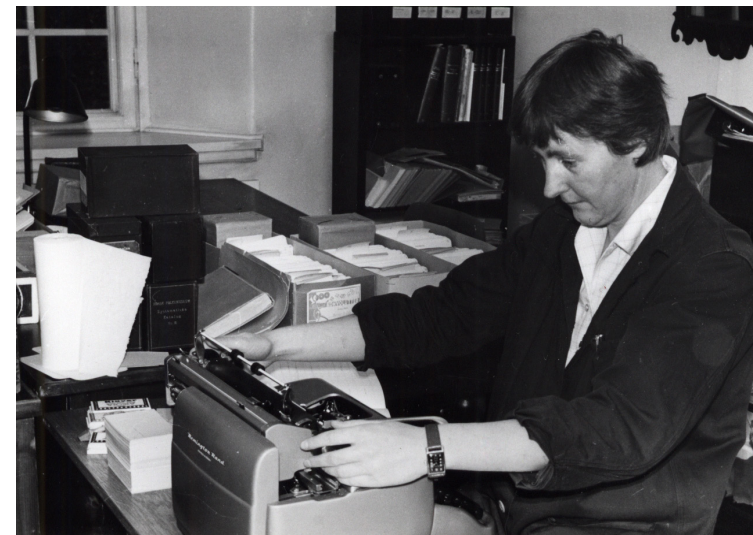
Arven omfatter også et spennende forskningsarkiv. Det inneholder avskrifter av et stort og mangfoldig kildemateriale, samt flere upubliserte manuskripter, notater og foredrag. Ett av manuskriptene var utkastet til hennes magistergradsavhandling i kunsthistorie. Det var skrevet i 1950-årene, og hun tok for seg importen av kinesisk porselen til Danmark og Norge med Asiatisk kompani.

Det er dette manuskriptet som nå er bearbeidet av Marie Fongaard Seim og Kari Telste og utgitt i bokform på Museumsforlaget. I tillegg til Randi Johannessens avhandlingstekst inneholder boka to kapitler skrevet av Seim og Telste. I et innledende kapittel presenterer de Randi Johannessen og setter hennes arbeid inn i en kunsthistorisk og museumshistorisk kontekst. Avslutningsvis blir hennes forskning diskutert i lys av nyere perspektiver på feltet. Hennes undersøkelse er et viktig bidrag til kunnskapen om kinesiskprodusert porselen, og den reiser spørsmål som fortsatt er aktuelle i dag.

På 1700-tallet var det stor etterspørsel etter porselen til bruk i hverdagslivet. Enorme mengder te- og kaffeserviser, middagsserviser, punsjeboller og andre bruksgjenstander i porselen produsert i Kina for det europeiske markedet ble importert via København til Norge. I sin studietid tidlig i 1950-årene besøkte Randi Johannessen en rekke norske museer og private hjem for å finne ut hva som var bevart av dette porselenet. Hun registrerte og fotograferte alt hun kom over av gjenstander i kinesisk porselen. Et utvalg av dette materialet dannet deretter utgangspunkt for et kapittel der hun systematiserte og analyserte hva som karakteriserer kinesisk 1700-tallsporselen både i norske museumssamlinger og i privat eie. Analysen er illustrert med hele 121 fotografier. Noen av disse er nå fotografert på nytt, mens andre er gjengitt med hennes egne svart-hvitt-fotografier. Slik sett gir illustrasjonene også innblikk i hennes arbeidsmåte.

Dukkeservise i kinesisk porselen som har tilhørt Margery Vibe, f. Kierulf (1775-1852). Det er dekorert i emaljefarger med buketter og strøblomster. Festongene – buen av sammenhengende blomster og blader – er ifølge Randi Johannessen et fornyende element i dette motivet, og gjør at serviset kan dateres til omkring 1780. Kanskje var serviset en gave fra Margerys onkel Andreas Chrystie som var kinafarer. I 1780 fylte hun 5 år, og hennes onkel Andreas var i Kanton en siste gang. Foto: Haakon Harriss/Norsk Folkemuseum.

Randi Johannessen ved skrivemaskinen i 1961, i ferd med å skrive inn opplysninger om Norsk Folkemuseums samling.
Foto: Unni Fürst/Norsk Folkemuseum.

Norsk Folkemuseum var tidlig ute med overgangen til edb, og dette førte til nye rutiner for katalogisering. På dette bildet fra 1982 har Randi Johannessen byttet ut skrivemaskinen med en datamaskin.
Foto: Bjørg Disington/Norsk Folkemuseum.